

Ježíš a víra

Petr Pokorný

Jesus and Faith. The short article discusses the semantics of the Hebrew and Greek equivalents of “faith” and “to believe”, including the *hapax legomena* – “*oligopistos*” and “*oligopistia*”. A special attention is paid to the absolute use of *pistis* and intransitive use of *pisteuo*. In such cases it may be an expression of personal confidence in Jesus, but mostly it is an expression of faith in its elementary meaning of a personal confidence in a positive meaning of the open horizon of the ultimate future of individual lives and history. An alliance of Christians and secular humanists of this kind is a hope for contemporary society.

Keywords: Biblical studies – semantics – faith – to believe – *pistis* – hope.

1. Termíny a význam

Hebrejský kořen *a-m-n* (většinou jako sloveso), který se v Bibli překládá jako „víra“, znamená „spolehlivost“, „pevnost“, „věrnost“ (smlouvě), „důvěru“, „víru“ i „jistotu“ (odtud i výraz *Amen* – „jistě“, „staň se“). Řecké *pistis*, méně často sloveso *pisteuó*, vyjadřuje především vztah důvěry a kladného očekávání. Tím se blíží také významu hebr. kořene *b-t-ch*, který Český ekumenický překlad překládá „doufat“.

Ve Starém zákoně se především mluví o víře jako důvěře k Bohu, k jeho moci, milosrdenství, k jeho skutkům, slibům i znamením (Ž 119,66; Iz 7,9; Abk 2,4). Proto je Abrahamova poslušnost, s níž opustil domov a vydal se do země, kterou mu zaslíbil Bůh, chápána jako projev víry (Gn 15,6; Ga 3,6).

Ze Sbírky Ježíšových výroků (Q) i z Markova evangelia lze vyčíst, že o víře mluvil i Ježíš. V několika vrstvách synoptické tradice je dochován výrok o víře, která hory přenáší (nebo přesadí moruši): Mk 11,23par; Lk 17,6par (Q); TomEv Log. 48 a 106. Víra byla pro Ježíše zřejmě závažným pojmem. Opakovaně svým stoupencům vytýkal nedostatek víry a slovní spojení, které přitom užíval, bylo pro něj zřejmě tak příznačné, že při převodu jeho slov do řečtiny vytvořili tradenti nový řecký pojem *oligopistia* (a příslušné přídavné jméno), česky „malověrnost“. Dokladem toho, že v Ježíšově učení hrál pojem víra významovou roli, je i to, že podobnou roli hraje víra ve všech na sobě do velké míry nezávislých duchovních

proudech zastoupených v Novém zákoně, které se na Ježíše odvolávají: v synoptických evangeliích, u Pavla a v janovských spisech.

Jestliže u Pavla a v janovských spisech vystupuje Ježíš jako Boží Syn, který svým příběhem zjevuje Boží vůli, takže víra v Boha splývá s přiznáním k Ježíši, je v synoptických evangeliích kromě toho ještě rozeznatelná vrstva zahrnující pojetí víry, podle něhož Ježíš často mluvil o víře, aniž by uvedl, k čemu se vztahuje. Někdy to vypadá skoro jako chvála osobní důvěry k Ježíšovi, která je v podstatě pasivním postojem. Výroky o potřebě víry při uzdravení (léčení?) nemocných lze tak pochopit („Tvá víra tě zachránila,“ např. Mk 5,34). Přece však je víra uzdraveného nebo prosba o uzdravení někoho jiného než prosícího výrazným prvkem iniciativy. Podíváme-li se navíc, co nejstarší tradice chápou jako opak této víry, otevře se nám hlubší pohled. Víra je protikladem „malověrnosti“, o níž jsme právě mluvili, tj. pochybnosti (Mk 11,23), a života soustředěného na každodenní shánění životních potřeb (řecky *merimnó*, *merimna*), viz např. Lk 12,22–28par (Q). Dnes bychom možná řekli, že jako životní postoj je opakem toho, co Martin Heidegger nazývá *Beschaffen* – obstarávání, na rozdíl od skutečné lidské starosti o život ohraničený narozením a smrtí, ale přitom nasměrovaný k budoucnosti. Ježíš takovou základní a oprávněnou starost charakterizuje jako hledání království Božího. Německý systematický teolog Gerhard Ebeling o tom koncem padesátých let napsal studii (*Jesus und Glaube*), v níž víru v takových výrociích chápe jako bytostnou otevřenost. Na to navázal ve svém inspirujícím pojetí víry Ladislav Hejdaňek. Jde o zaměření života k něčemu, co sice není ještě plně přítomné, ale co současnost závažně ovlivňuje, co je jejím cílem, k němuž má směřovat.

Když v Mk 4,40 vytýká Ježíš svým žákům, ustrašeným bouří na moři, že nemají víru, nechce tím říct, že ho měli vzbudit dřív, aby bouří zázračně utišil, ale že ho vůbec nemuseli budit. Čtenář si to zřejmě má vyložit tak, že rozbouřené živly nejsou osudovým trestem bohů, který na ně byl seslán, takže Ježíšovi stoupenci se s kritickou situací mohli sami vyrovnat. To, že bouří utišil, je svědectvím o jejich dosud nedospělé víře. To je téměř pavlovské pojetí. Zato Matoušovo evangelium to již chápe jako doklad Ježíšova podílu na stvořitelské moci nebeského Otce a slova o víře vynechává.

2. Interpretace

Tím, co jsme pověděli, jsme již přešli k interpretaci pojmu „víra“ v Ježíšovské tradici. Nesmíme zapomenout, že se stále pohybujeme na půdě Izraele, kde výroky o víře jako takové znamenají důvěru v Boha, v Hospodina jako Stvořitele a Zachránce Božího lidu. Jistota, že dobrý cíl lidského života

a dějin (království Boží) garantuje jediný, svatý Bůh, byla pro Ježíše tak důležitá, že neváhal užít krajních příkladů a metafor, řekli bychom „přehánět“, aby tuto skutečnost postavil svým posluchačům před oči: víra přenáší hory (Mk 11,23par; Mt 21,21par /Q/).

Když Ježíš chválí víru pohané ženy z okolí Týru a uzdravuje její dcerku (Mt 15,28), předpokládá, že prosebnice se na něho obrátila s vědomím, že utrpení její dcery neodpovídá vůli Boha, v jehož jménu vystupoval. Markovo evangelium však chápe její prosbu již jako předjímku povolikonočního význání Ježíše jako Hospodinem ustanoveného Mesiáše a Pána (Ž 110,1): (žena) „Pane...“ – (Ježíš) „Žes toto řekla, jdi, zlý duch vyšel z tvé dcery“ (Mk 7,28–29). Srov. Pavlův výrok „Vyznáš-li ústy svými Ježíše jako Pána [...] budeš spasen“ (Ř 10,9).

Ježíšovy přehnané výroky o moci víry tedy zdůrazňují, že se člověk s některými jevy společnosti nemusí smířit, že může a má bojovat s nemocí a s vědomím osudovosti a že může dokázat víc, než se zdá. Ne vždy vede víra k okamžitému výsledku. Bůh se neprojevuje jako zázračný *deus ex machina* antické tragedie ani jako vše určující osud, ale jako ten, který člověku světuje svobodu i odpovědnost a zároveň jeho svobodnému a odpovědnému jednání dává nejhlubší smysl a cíl. To předpokládá víra, která není dána jednou provždy a je proto spojena s modlitbou: „Věřím, pomoz mé nedověře!“ (Mk 9,24).

Jsou-li příběhy o okamžitém účinku víry ujištěním, že při úsilí o změnu k lepšímu je Bůh na straně člověka, je velikonoční příběh zjevením toho, že účinek víry neznamena vždycky bezprostřední osobní úspěch v dějinách. Jsou to dvě stránky. Ta druhá, v níž víra spěje ke svému cíli, a to i přesto, že bezprostřední úspěch zmaří smrt, stojí však výše. Í vyprávění evangelií vrcholí. Ježíš, jemuž se obraz Boha hroutí na kříži, je nakonec od Boha rehabilitován a vyvýšen („vzkříšen“). Víra tedy dává život i životnímu dílu smysl i tehdy, když není spojena s bezprostředním úspěchem. Svazuje věřícího s tím, co jako cíl je dosud za naším horizontem, ale jako magnetický pól ho přitahuje a nakonec zahrnuje všechno, co je v lidech i dějinách cenné. Ježíš to nazýval „království Boží“.

S vědomým vyznáním je víra spojena u apoštola Pavla, kde je vázána na vztah k Ježíši jako Pánu, ale základní ježíšovský význam tím není popřen. Klíčovou roli víry převzala z Pavlovy teologie epištola Židům, která se přitom částečně navrátila k pojetí Ježíšovu. V Žd 12,2n je Ježíš označen jako „vůdce a dokonavatel víry“ (*Kralický překlad*). V 11. kapitole autor líčí dějiny Izraele jako dějiny víry: „věřit Bohu znamená spolehnout se na to, v co doufáme, a pevně počítat s tím, co nevidíme“ (*Český ekumenický překlad*).

3. Ultra-reflexe

V poslední době sleduje novozákonní exegze posuny, které se objevují v tradici o Ježíšovi i v Pavlových výkladech o vnitřní struktuře víry. Z některých výroků, které původně byly určeny společenství Ježíšových stoupenců nebo později křesťanům, se již v Bibli stávají výroky určené každému posluchači. Jako kdyby víra v Krista otvírala hlubší pohled na to, co člověku obecně umožňuje přežít. To je podle Ladislava Hejdánka nereflektovaná elementární víra. Protože je nereflektovaná – dodal bych – přenáší se spíš napodobením a tradicí, než vědomým předáváním. Přesto ji musíme zahrnout do perspektivy, kterou měl na mysli Ježíš, když usiloval o obnovu Izraele, nebo kterou měli na mysli jeho pozdější žáci, když po Velikonočních poznali, že evangelium se týká všech. Víra má tedy i dnes své nižší obdoby v tom, když někdo z přesvědčení pracuje pro něco dobrého. Dělá to, protože věří, že to má smysl. I k vědecké práci je potřeba víry v této elementární podobě. V biblických souvislostech je víra vždycky projevem nespokojenosti s daným stavem a je spojena s prosbou i úsilím o změnu, o příchod něčeho nového.

Společný úběžný bod vši takové práce nám umožní poznat víru v křesťanském smyslu. Jestliže příběh Ježíšův nazývala křesťanská věrouka již od druhého století „zjevením“, potom je to především zjevení vnitřní a velmi často anonymní síly Božího Ducha, která stojí za vším, co v dějinách (a v jiné podobě zřejmě už i v přírodě) úspěšně vzdoruje destrukci a odcizení („nábožensky řečeno ďáblu“). Zaměření této moci vyjadřuje příběh Ježíše Nazaretského, její dynamiku dokládá svědectví o tom, že se k němu přiznal Bůh – evangelium o jeho vzkříšení. Je to nepochopitelně mocná síla (*mysterium boni*), která způsobuje, že si nakonec vážíme víc učitelů, lékařů, umělců, buditelů, dobrodinců nebo mučedníků, než vojevůdců a diktátorů, kteří vládli silou a mocí. Všechny, kteří jednají z víry v tom nepřímém smyslu slova, tedy z napodobované a nereflektované elementární víry (J. L. Hejdánek), bychom měli ujišťovat, že jejich dílo má hlubší smysl a větší budoucnost, než sami dovedou vyjádřit. Někteří to od nás dokonce čekají.

(Vyšlo, viz *Bibliografie K 12*)